

Kestävää työtä edistävät työaikamallit

Johdanto

Työaika on toistuva tutkimusaihe, koska työn luonne, sen sisältö, olosuhteet, joissa töitä tehdään, ja itse työmarkkinat muuttuvat jatkuvasti. Nämä muutokset vaikuttavat työajan keston ja työajan järjestämiseen. Yksi näkyvimmistä tuloksista on työajan ja muun ajan eli työ- ja yksityiselämän välisen selkeän eron häviäminen.

Euroopan työolotutkimus on yksi lähteistä, joissa on selkeästi havaittu yhteys työaikamallien ja työntekijöiden terveyden ja hyvinvoinnin välillä. Eurofoundin tutkimus työpaikkojen laadusta osoittaa, että työajan laatu on yksi ratkaisevista tekijöistä.

Tässä raportissa tutkitaan työaikamalleja yksityiskohtaisemmin. Siinä tehdään katsaus työajan keston ja järjestämisen uusimpaan kehitykseen EU:ssa ja esitellään tärkeimpiä suuntauksia ja eroja jäsenvaltioiden välillä. Kuudennesta työolotutkimuksesta (2015) saatujen tietojen perusteellisen analyysin avulla siinä myös selvitetään sukupuolen ja elämänkaaren näkökulmasta yhteyksiä työaikamallien, työ- ja yksityiselämän tasapainon ja työaikamieltymyksen sekä työntekijöiden terveyden ja hyvinvoinnin välillä. Siinä myös tutkitaan työaikamallien vaikutuksia työn pitkän aikavälin kestävyteen.

Taustaa

Uudet tuotantomenetelmät ja uudet työn järjestämisen muodot ovat joustavoittaneet työajan järjestämistä. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten ikääntyminen, elämäntapojen monipuolistuminen, erilaiset työllistymisreitit ja suuntaus työelämän lyhentymiseen ovat kuitenkin aiheuttaneet haasteita hyvinvointivaltioille ja sosiaaliturvajärjestelmille. Siksi ei olekaan yllättävää, että yksi Euroopan työllisyysstrategian päätavoitteista on yleisen työllisyysasteen nostaminen, erityisesti naisten ja iäkkäiden työntekijöiden osalta. Hyvän tasapainon saavuttaminen työajan ja muun ajan välillä muuttamalla työajan kestoja ja järjestämistä on kuitenkin olennaisen tärkeää, jotta työntekijät pystyisivät olemaan töissä ja jatkamaan työskentelyä.

Tämä vuoksi Euroopan komissio käynnisti osana Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria aloitteen työssä käyvien vanhempien ja läheishoitajien työ- ja yksityiselämän tasapainon tukemiseksi. Sen tarkoituksena on antaa vanhemmille ja hoivavastuussa oleville henkilöille mahdollisuus saada työ- ja perhe-elämä paremmin tasapainoon ja edistää hoivavastuun oikeudenmukaista jakamista naisten ja miesten välillä. Aloite sisältää sääntöehdotuksen, jolla nykyaikaistetaan EU:n oikeudellista kehystä perheeseen liittyvistä vapaista ja joustavista työjärjestelyistä.

Keskeiset havainnot

Euroopan työolotutkimuksen tietojen analysointi vahvistaa, että sukupuolten välinen ero viikoittaisessa työajassa on edelleen huomattava, sillä EU:n 28 jäsenvaltiossa miehet työskentelevät keskimäärin 39,2 tuntia ja naiset 32,7 tuntia. Sukupuolten välinen ero palkallisessa työajassa on suurin läntisessä Manner-Euroopassa, Irlannissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa.

Suuri enemmistö kuudennen työolotutkimuksen vastaajista totesi sukupuolesta ja työllisyystilanteesta riippumatta, että heidän työaikansa sopi ”hyvin” tai ”erittäin hyvin” yhteen yksityiselämän velvollisuuksien kanssa. Miehet näyttivät kuitenkin olevan tyytymättömämpiä työ- ja yksityiselämän tasapainoonsa kuin naiset. Tämän voidaan katsoa johtuvan siitä, että miehillä on pidemmät työpäivät ja siksi suhteellisesti enemmän vaikeuksia sovittaa työaikansa perhe-elämään tai muihin sosiaalisiin velvollisuuksiin. Samalla kuitenkin oletetaan, että monet naiset ovat valinneet ammatin, alan ja työajat, joiden avulla työn yhdistäminen perhevelvollisuuksiin on helpompaa.

Työajan kestolla havaittiin olevan kielteinen vaikutus siihen, miten hyvin työ- ja yksityiselämä oli tasapainossa, sillä sekä miehet että naiset ilmoittivat, että pitkät työpäivät heikensivät mahdollisuuksia yhdistää työ muihin sosiaalisiin velvollisuuksiin. Kiinteää ja säännöllistä työaika edistävät työaikajärjestelyt, hyvät työolot, työajan hyvä ennustettavuus, mahdollisuus saada vapaata ja/tai työn itsenäisyys lisäävät sen todennäköisyyttä, että työ- ja yksityiselämä ovat tasapainossa.

Työn kielteinen vaikutus työ- ja yksityiselämän tasapainoon näyttää keskittyvän vanhemmuuden varhaisiin vuosiin, kun vastaajilla on pieniä, alle kouluikäisiä lapsia. Tämä jakso osuu samaan aikaan työssä olevien äitien työajan vähenemisen ja työssä olevien isien työajan lisääntymisen kanssa, mutta molemmat sukupuolet toteavat tekevänsä mieluummin lyhyempää työpäivää tässä vanhemmuuden vaiheessa.

Yleisesti useimmat ihmiset näyttävät olevan tyytyväisiä nykyiseen työaikaansa. Enemmistö siitä 42 prosentista, joka ilmaisi haluavansa muutosta työaikaansa, sanoi kuitenkin haluavansa lyhentää nykyistä työaikaansa. Työaikamielityksissä ei ole sukupuolten välillä jyrkkää eroa: oikeastaan ainoa pieni ero on siinä, että hieman useammat miehet halusivat lyhentää työaikaansa ja hieman useammat naiset pidentää työaikaansa.

Miesten ja naisten välillä ei ole eroja tarpeessa työskennellä vapaa-ajallaan työn vaatimusten täyttämiseksi, mutta naiset sanoivat miehiä useammin, että heidän työnsä esti heitä antamasta riittävästi aikaa perheelleen. Erityisesti opetusallalla työskentelevät miehet ja naiset sekä itsenäiset ammattinharjoittajat ilmoittavat todennäköisesti työskentelevänsä vapaa-ajallaan.

Työajan ja terveyden ja hyvinvoinnin välisen yhteyden osalta tulokset osoittavat, että mahdollisuus hallita omaa työaika ja kiinteä tai säännöllinen työaika vaikuttavat myönteisesti työntekijöiden hyvinvointiin. Tyytymättömyys työoloihin, epätyypilliset työajat, pitkät työpäivät, työn intensiivisyys ja työskentely vapaa-ajalla osoittautuivat haitallisiksi hyvälle työ- ja yksityiselämän tasapainolle.

Monien tekijöiden osoitettiin vaikuttavan kielteisesti työn kestävyteen, jonka mittarina oli kyky työskennellä vähintään 60-vuotiaaksi asti. Näitä tekijöitä olivat muun muassa tyytymättömyys työoloihin, altistuminen fyysisille riskeille, huono työ- ja yksityiselämän tasapaino ja epätyypilliset työaikamallit (vuoro-, yö- tai viikonlopputyö). Myönteisesti työn kestävyteen voivat puolestaan vaikuttaa työntekijöiden käytettävissä oleviin työaikamalleihin tehtävät mukautukset, joiden tarkoituksena on edistää työntekijöiden kannalta suotuisaa joustavuutta tai jotka on erityisesti suunniteltu työntekijöille, joilla on hoivavelvollisuuksia.

Päätelmät

Työaikaa koskevissa toimintalinjoissa on otettava huomioon koko elämänkaari. Ihmisten työaikaa koskevat tarpeet ja mieltymykset vaihtelevat elämän aikana. Työaikamalleissa olisi tunnustettava tämä elämänkaaren aikainen vaihtelu ja annettava enemmän tukea ja/tai tarjottava joustavuutta silloin, kun työ- ja yksityiselämän tasapainon jännitteet ovat suurimmillaan.

Toimintalinjoilla olisi edelleen edistettävä palkallisen ja palkattoman työn oikeudenmukaisempaa jakautumista miesten ja naisten välillä. Sukupuolten välinen ero viikoittaisessa työajassa vertautuu palkattomaan työhön ja hoivavelvollisuuksiin käytetyn ajan eroihin. Miehet, erityisesti isät, voitaisiin saada osallistumaan enemmän kodin töihin antamalla heille parempia kannustimia jäädä perheeseen liittyvälle vapaalle tai saada korvausta lyhyemmästä työajasta, kun lapset ovat pieniä.

Toimintalinjoilla olisi saatava aikaan muutoksia. Toimintapoliittiset aloitteet, kuten Euroopan komission äskettäinen aloite, jossa on ehdotuksia perheeseen liittyviä vapaita ja joustavaa työaika koskevan oikeudellisen kehityksen nykyaikaistamisesta, vastaavat miesten ilmaisemia tarpeita (erityisesti halua lyhentää työaika lasten ollessa pieniä). Siksi ne otetaan luultavasti hyvin vastaan, ja niillä saadaan todennäköisesti muutosta aikaan, koska ne edistävät palkallisen ja palkattoman työn oikeudenmukaisempaa jakautumista miesten ja naisten välillä.

Yleisiä ja henkilökohtaisia oikeuksia pitäisi täydentää työehtosopimuksilla ala-, sektori- ja yrityskohtaisesti. Viikoittaisen enimmäistyöajan sääntelyssä, lepojakoissa, vapaissa, perheeseen liittyvissä vapaissa ja suojassa epätyypillisen työn aikana olisi otettava huomioon toimintasektorin tai -alan erityisominaisuudet ja tuettava samalla työajan mukauttamista yksilön muuttuviin tarpeisiin ja mieltymyksiin eri elämänvaiheissa.

Työaikaa koskevissa toimintalinjoissa on puututtava tekijöihin, joilla on kielteinen vaikutus työn kestävyteen. Hyvä terveys, tyytyväisyys työoloihin ja joustavat työ- ja yksityiselämän tasapainoon liittyvät järjestelyt ennustavat sitä, että työssä halutaan ja voidaan pysyä pidempään. Toimintalinjoilla olisi siksi edistettävä työaikamalleja, joilla ehkäistään kielteisiä vaikutuksia työntekijöiden terveyteen ja hyvinvointiin, esimerkiksi kieltämällä liian pitkät työpäivät. Niillä pitäisi lisätä itsenäisyyttä työn ja työajan osalta ja parantaa työ- ja yksityiselämän tasapainoa.

Hyvän käytännön esimerkkejä olisi määritettävä ja edistettävä. Tässä raportissa tutkittujen maaryhmien väliset erot korostavat, että päätöksentekijöiden olisi haettava oppia ryhmistä, jotka pärjäävät muita paremmin hyvän työ- ja yksityiselämän tasapainon saavuttamisessa ja työn kestävyden lisäämisessä.

Lisätietoja

Raportti *Working time patterns for sustainable work* on saatavissa osoitteessa <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/work-time-patterns-for-sustainable-work>

Lisätietoja antaa tutkimusjohtaja Jorge Cabrita, jca@eurofound.europa.eu.